

ВОЛОДИМИР АЛЕКСАНДРОВИЧ

ORCID ID: 0009-0002-3794-354X

aleksandrovichvv@ukr.net

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти з
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ЯК ВАГОМА МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Військово-професійна відповідальність військовослужбовців Збройних сил України виступає необхідною основою, яка визначає їхнє поведінку, професійні дії та рішення як під час виконання службових завдань, так і в умовах бойових дій. Досвід російсько-української війни засвідчує, що військово-професійна відповідальність виступає не лише моральним імперативом щодо здійснення діяльності, але й є домінуючою професійною якістю, що визначає рівень готовності військовослужбовця до здійснення успішної професійної діяльності, що і зумовлює актуальність окресленої наукової розвідки.

Мета статті – визначити потенціал системного підходу до організації та проведення професійної підготовки військовослужбовців у Навчальних центрах Збройних сил України як однієї із ключових методологічних основ формування в них військово-професійної відповідальності. Для досягнення зазначеної мети статті були використані такі методи наукового дослідження, як-от аналіз і синтез літературних джерел, методи емпіричного рівня (опис, порівняння), систематизація та теоретичне узагальнення результатів.

Визначено, що однією із ключових умов формування у військовослужбовців військово-професійної відповідальності під час підготовки в Навчальних центрах Збройних сил України є впровадження й реалізація провідних ідей системного методологічного підходу задля забезпечення усвідомлення всіма учасниками освітнього процесу цілісності та взаємопов'язаності всіх елементів військової освіти та професійної підготовки, зокрема. Вважаємо, що саме системний підхід відіграє вагомую роль для інтеграції та досягнення як цілей професійної підготовки військовослужбовців, так і забезпечення належного рівня сформованості військово-професійної відповідальності.

Результати дослідження вказують, що впровадження провідних ідей системного підходу в професійну підготовку як провідної методологічної основи формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців зумовлюється обставинами їх професійної підготовки в Навчальних центрах Збройних сил України, що включають цілі, завдання, зміст освіти, види навчальних занять, технології та засоби її організації.

Ключові слова: військовослужбовці, відповідальність, військово-професійна відповідальність, методологічні за-
сади, системний підхід, педагогічні умови, професійна підготовка, освітній процес.

VOLODYMYR ALEKSANDROVYCH

Applicant for the third (educational and scientific) level of higher education
in the speciality 011 – Educational, Pedagogical sciences
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 Maksyma Krivonos Str., Ternopil

SYSTEMIC APPROACH TO TRAINING AS AN IMPORTANT METHODOLOGICAL BASIS FOR THE FORMATION OF MILITARY- PROFESSIONAL RESPONSIBILITY OF MILITARY PERSONNEL OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

The military-professional responsibility of servicemen of the Armed Forces of Ukraine is a necessary foundation that determines their behavior, professional actions, and decisions both during the performance of official duties and in combat conditions. The experience of the russian-Ukrainian war shows that military professional responsibility is not only a moral imperative for carrying out activities, but also a dominant professional quality that determines the level of readiness of a serviceman to carry out successful professional activities, which explains the relevance of this scientific research.

The purpose of the article is to determine the potential of a systematic approach to organizing and conducting professional training of military personnel at the Training Centers of the Armed Forces of Ukraine as one of the key methodological foundations for forming their military and professional responsibility. To achieve this goal, the article uses such scientific research methods as analysis and synthesis of literary sources, empirical methods (description, comparison), systematization, and theoretical generalization of results.

It has been determined that one of the key conditions for the formation of military professional responsibility during training at the Training Centers of the Armed Forces of Ukraine is the introduction and implementation of the leading ideas of a systematic methodological approach to ensure that all participants in the educational process under stand the integrity and interconnection of all elements of military education and professional training in particular. We believe that it is the systematic approach that plays an important role in the integration and achievement of both the goals of professional training of military personnel and ensuring an adequate level of military-professional responsibility.

The results of the study indicate that the implementation of the leading ideas of a systematic approach in professional training as the leading methodological basis for the formation of military-professional responsibility of military personnel is determined by the circumstances of professional training of military personnel in the Training Centers of the Armed Forces of Ukraine, which include goals, objectives, content of education, types of training activities, technologies, and means of its organization.

Key words: *military personnel, responsibility, military-professional responsibility, methodological foundations, systematic approach, pedagogical conditions, professional training, educational process.*

Досвід російсько-української війни вказує на необхідність пошуку шляхів підвищення результативності професійної підготовки військовослужбовців, а також формування їхніх особистих та професійних якостей. Однією із провідних професійних рис є військово-професійна відповідальність, рівень сформованості якої виступає визначальним чинником успішності професійної діяльності військовослужбовця в умовах повсякденної діяльності та під час участі в бойових діях.

Мета статті – визначити потенціал системного підходу під час організації та проведення професійної підготовки військовослужбовців у Навчальних центрах Збройних сил України щодо формування в них військово-професійної відповідальності.

Досвід участі військовослужбовців у бойових діях російсько-української війни вказує, що Збройні сили України нині вкрай потребують військовослужбовців, які здатні усвідомлено взяти на себе відповідальність за результати діяльності в охороні та захисті Батьківщини, відзначаються свідомим патріотизмом та глибокою духовністю, високим рівнем персональної відповідальності за виконання бойових завдань.

В актуальних дослідженнях науковців відсутня єдина інтерпретація поняття «відповідальність». Згідно із Соціолого-педагогічним словником української мови, відповідальність визначається як «здатність суб'єкта нести відповідальність за когось, за щось» [14]. Схоже трактування відображено в новому тлумачному словнику української мови, де вказується, що «відповідальність» означає «покладений на когось, або взятий на себе кимось обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова» [10, с. 439].

Згідно з поглядами В. Кременя [4], наукова категорія «відповідальність» – це «усвідомлена необхідність співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та установками» [4, с. 106].

Узагальнюючи представлені вище наукові підходи, можемо констатувати, що поняття «відповідальність» є обов'язковою характеристикою взаємостосунків між людьми в різних аспектах міжособистісної взаємодії, визначає їх спрямованість і має прояв у вільному виборі особистістю форм соціальної взаємодії.

З огляду на мету статті вбачаємо доцільним провести аналіз філософських та психолого-педагогічних поглядів щодо суті та змісту поняття «педагогічні умови». Обґрунтуванням теоретико-методологічних основ підготовки фахівців у військовій педагогіці займалися педагоги О. Діденко, А. Кучерявий, В. Маслов, М. Нещадим, В. Рижиков та ін. Теоретичні та практичні аспекти підготовки фахівців професійної (професійно-технічної) освіти вивчали Т. Вакалюк, А. Гуржій, О. Джулик, Т. Івченко, М. Кадемія, О. Кіяшко, І. Лікарчук та ін. Питання вивчення теоретичних засад організації педагогічного процесу та впровадження умов для підвищення результативності освітнього процесу були в центрі уваги С. Гончаренко, Н. Іпполітова, С. Сисоевої, Н. Стерхова. На окрему увагу заслуговують праці Є. Бурого, О. Капінуса, О. Маслія, А. Окаєвич, О. Прохорова, В. Рижикова, В. Телелима, В. Шемчук та ін. щодо дослідження педагогічних умов підвищення ефективності професійної підготовки військовослужбовців.

Розглядаючи дидактичні умови формування професійно-пізнавального інтересу, В. Манько [9] виокремлює педагогічні умови як сукупність внутрішніх та зовнішніх параметрів (характеристик) функціонування взаємопов'язаних елементів, що зумовлюють високу результативність освітнього процесу відповідно до рівня оптимальності психолого-педагогічних критеріїв. Поряд із цим педагоги А. Литвин та О. Мацейко визначають «педагогічні умови» як «такі, що спеціально створюються в освітньому процесі з метою підвищення його ефективності або реалізації певних інновацій» [6, с. 46].

У нашому дослідженні ми поділяємо погляди І. Зязюна щодо трактування педагогічних умов як «системи певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися, чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети» [11, с. 118].

Наголосимо на тому, що використання системного підходу під час організації навчання є актуальною в сучасному науковому дискурсі. Дослідники зосереджують свої наукові розвідки за такими напрямками досліджень, як: загальнонаукова теорія системних явищ (Л. фон Берталанфі, В. Садовський та ін.); загальна теорія систем (П. Анохін, Г. Хакен та ін.); методологія та методика професійної підготовки фахівців (А. Алексюк, Д. Чернілевський та ін.); розвиток системного підходу (О. Березюк, Ю. Бех, О. Кустовська, В. Ягупов та ін.); розроблення педагогічних систем і побудова педагогічного процесу в закладах вищої освіти (Ю. Бех, О. Березюк, О. Дубасенюк, О. Кустовська, О. Марущак, та ін.); особливості впровадження та реалізації системного підходу в освітньо-виховному середовищі вищого військового навчального закладу (О. Бойко, О. Капінус та ін.).

Необхідність інтенсифікації процесу професійної підготовки військовослужбовців у Навчальних центрах Збройних сил України вимагає застосування актуальних методологічних підходів, які би відповідали запитам на підготовку професійно компетентних військових фахівців. Одним зі шляхів розв'язання обумовленої потреби є використання провідних ідей системного методологічного підходу до формування у військовослужбовців військово-професійної відповідальності. Використання системного підходу створює дієві передумови до осмислення професійної підготовки в Навчальному центрі Збройних сил України як педагогічної системи, основою побудови якої є інтеграція різних наукових напрямів на основі принципів цілісності, системності та адаптивності.

Актуалізуючи увагу на побудові освітнього процесу Навчального центру Збройних сил України з позицій системного підходу вбачаємо за доцільне першочергово розглянути наукову категорію «система» та з'ясувати семантику терміна «системний підхід». Так, в «Українському педагогічному словнику» системний підхід визначається як «напрямок методології науки, завданням якого є розроблення методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем, розкриття їх цілісності, виділення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину» [2, с. 305].

Погоджуємось із твердженням Д. Чернілевського [16], на думку якого «об'єкт, процес можна розглядати як певну систему, що має множину взаємопов'язаних елементів, компонентів, підсистем, визначені функції, цілі, структуру; і характеризується такими ознаками, як: цілісність, структурність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічність, цілеспрямованість, самоорганізація» [16, с. 171–172].

Наголосимо на тому, що більшістю дослідників дефініція «система» потрактовується як поєднання окремих елементів, що перебувають у стані взаємодії, в єдине утворення, при цьому «система своєю інтегративною властивістю діє на кожну свою частину, змінюючи її відповідно до своїх особливостей» [8, с. 34].

Науковиця С. Вітвицька, досліджуючи аспекти методологічних основ ступеневої педагогічної освіти, обґрунтовує системний підхід як «реальний об'єкт і пізнавальний інструмент, спосіб нашого бачення об'єкта» [1, с. 9]. Також дослідниця виокремила низку ознак, що визначають системність, до яких вона відносить «цілісність, цілеспрямованість, структурованість, внутрішній поділ, упорядкування та класифікація даного цілого; взаємозв'язок зовнішнього й внутрішнього; а також інтегрованість окремих елементів і зв'язків» [1, с. 9].

Нам імпонує позиція С. Гончаренка [2], який аргументовано доводить, що системний підхід до навчання зумовлює «розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину» [2, с. 305]. Схожі погляди знаходимо в публікації О. Дубасенюк, яка стверджує, що «системний підхід забезпечує цілісність навчального процесу, сприяючи його оптимізації, й дозволяє розглядати процес формування компетентності майбутніх фахівців як єдину систему з різноманітними зв'язками» [3, с. 107].

У результаті проведеного аналізу та узагальнення теоретичних основ проєктування сучасних освітніх систем А. Лігоцький [7] виокремлює такі три провідні цілі системного підходу, як: розроблення засобів відтворення об'єктів дослідження як систем; побудова узагальнених моделей систем та моделей різних класів і властивостей; дослідження методологічних засад різноманітних теорій систем.

Ю. Шабанова [13] вказує на необхідність урахування таких аспектів системного підходу, як-от:

- системно-елементний або системно-комплексний (виявлення елементів конкретної системи);
- системно-структурний (з'ясування внутрішніх зв'язків і залежностей між елементами системи, що передбачає отримання інформації про структуру системи);
- системно-функціональний (з'ясування функцій, реалізація яких є метою функціонування системи);

- системно-цільовий (конкретизація з позицій наукового підходу цілей функціонування системи та зв'язків між її складниками);
- системно-ресурсний (прагматичний підхід до виявлення необхідних для функціонування системи ресурсів);
- системно-інтеграційний (установлення тих якісних властивостей системи, які визначають її цілісність та унікальність);
- системно-комунікаційний (установлення зв'язків цієї системи з іншими системами);
- системно-історичний (з'ясування умов, що мають визначальний вплив на виникнення системи, етапи її розвитку та поточний стан функціонування [13, с. 32]).

Перевагами системного підходу, згідно з твердженнями дослідників, є можливість його використання для пошуку нових стратегій розв'язання актуальних проблем в умовах обмежених часом можливостей, ефективно досягати цілей освітнього процесу й управляти запланованими змінами [12, с. 33]. Як аргументовано зазначає О. Кустовська, системний підхід не існує як чітко окреслена методика, що, на думку науковиці, є його ключовою особливістю [5], тоді як Н. Сура акцентує увагу на здатності системного підходу до виконання функції «загального методу для вирішення теоретичних та практичних проблем організації навчального процесу» [15, с. 432].

Узагальнимо, що головною цінністю використання провідних ідей системного підходу до професійної підготовки військовослужбовців у Навчальних центрах Збройних Сил України є створення можливостей встановлення взаємозв'язків між складниками об'єкта, що досліджується, визначення взаємозалежностей між складниками системи, а також зв'язків поза системою, що своєю чергою є підґрунтям для подальшого підвищення результативності функціонування об'єкта, що досліджується.

Щодо формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців системний підхід, на наше переконання, сприяє оптимальному виокремленню як засобів, так і способів організації та забезпечення функціонування процесу професійної підготовки в Навчальному центрі Збройних сил України, конкретизації мети професійної підготовки, деталізації цілей та вибору оптимальних умов формування та розвитку військово-професійної відповідальності.

Побудова освітнього процесу в Навчальному центрі Збройних сил України з використанням провідних ідей системного підходу як ключової методологічної основи для формування військово-професійної відповідальності передбачає концентрацію зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу, до яких належить адміністративно-командний склад, викладачі та військовослужбовці, на досягненні сукупності цілей та завдань, одним із найважливіших серед них є формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців. Необхідно звертати увагу на забезпечення єдності цілей, змісту і характеру навчання, збагачення особистісного розвитку та забезпечення належних умов формування та розвитку військово-професійної відповідальності.

У нашому баченні, як старшого офіцера відділення психологічної підтримки персоналу, доволі вагомим є необхідне налагодження ефективних взаємозв'язків між такими її складниками, як види навчальних занять (лекційні заняття, групові вправи, практичні заняття на техніці та озброєнні, тактичні та тактико-спеціальні заняття, воєнні ігри, заняття з використанням засобів імітаційного моделювання, технології (інтерактивні, ігрові, тренінгові, проєктні), засоби (електронні підручники, посібники, дидактичні матеріали, предметно-орієнтовані середовища навчального та розвивального призначення, інтернет-ресурси, навчально-тренувальні системи, комплекси, тренажери), необхідні для досягнення позитивної динаміки щодо зростання рівня сформованості військово-професійної відповідальності військовослужбовців Збройних сил України.

Отже, використання провідних ідей системного підходу дозволяє розглядати формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців як скоординований та керований системний процес організації освітньої діяльності Навчального центру Збройних сил України, спрямований на досягнення чітко окреслених цілей, якому притаманні цілісність, цілеспрямованість, структурність, ієрархічність, динамічність, стійкість і надійність. Цілісність процесу формування військово-професійної відповідальності забезпечується визнанням його як підсистеми в загальній системі професійної підготовки військовослужбовців, тоді як цілеспрямованість визначається наявністю об'єктивних цілей системи та можливістю корегування шляхів їх досягнення. Структурність та ієрархічність дозволяють здійснити аналіз елементів системи та визначають ієрархію всієї структури. Динамічність процесу формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців дозволяє забезпечити необхідну для розвитку системи динаміку змін, тоді як стійкість і надійність дозволяють зберігати належну ефективність

її функціонування. Крім того, використанню системного підходу також притаманні синергійність як здатність до самоорганізації та концептуальність, що визначає забезпечення єдиних підходів на визначення мети, цілей та шляхів реалізації процесу формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців у Навчальних центрах Збройних сил України.

Таким чином, формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців у Навчальних центрах Збройних сил України є керованим, складним процесом, який включає до своєї структури як організаційний, так і педагогічний складники. Застосування системного методу до побудови освітнього процесу Навчального центру щодо формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців розв'язує питання побудови моделі професійної підготовки військовослужбовців, здійснення ґрунтовного аналізу змісту освітньої діяльності Навчального центру та взаємозв'язків у системі, закономірностей та принципів її функціонування, зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають, створюють передумови до об'єктивного обґрунтування комплексу педагогічних умов формування військово-професійної відповідальності в процесі професійної підготовки військовослужбовців. Наголосимо, що в основу вибору спектра дієвих педагогічних умов плануємо покласти основні засади системного підходу.

Подальші наукові розвідки будуть спрямовані на виокремлення спектра дієвих педагогічних умов та розроблення комплексної методики формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців під час практичної підготовки з використанням провідних ідей системного методологічного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітвицька С.С. Методологічні основи ступеневої педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. № 21. С. 8–11.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 307 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / головний ред. В.Г. Кремін. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : Курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.
6. Литвин А. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43–63.
7. Лігоцький А.О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем : монографія. Київ : Техніка, 1997. 210 с.
8. Малафійк І.В. Теорія та методика формування системності знань у старшокласників : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09. Київ, 2007. 47 с.
9. Манько В.М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова*. Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161.
10. Новий тлумачний словник української мови : у чотирьох томах / укл. В. Яременко та ін. Київ : Аконті, 1999. Т. 1. 910 с.
11. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник / ред. І.А. Зязюн, О.М. Пехота. Київ : А.С.К., 2003. 240 с.
12. Системний підхід у вищій школі : навч. посіб. / автори-упоряд. Т.Д. Кочубей, К.В. Іващенко. Умань : ПП Жовтий О.О., 2014. 131 с.
13. Шабанова Ю.О. Системний підхід у вищій школі : підруч. для студ. магістратури ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. Донецьк : НГУ, 2014. 120 с.
14. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. Київ : «ЕксОб», 2004. 304 с.
15. Сура Н.А. Теоретична модель системи професійної іншомовної підготовки фахівців у немовному ВНЗ. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток до Вип.35: Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». В. 11. Київ : Гнозис, 2014. С. 432.
16. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності : навч. посібн. : Вид. 2-ге, допов. ; за ред. проф. Д.В. Чернілевського. Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.

REFERENCES

1. Vitvytska, S.S. (2005). Metodolohichni osnovy stupenevoi pedahohichnoi osvity. [Methodological foundations of tiered pedagogical education]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, № 21, pp. 8–11 [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S.U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk.[Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid. 376 p. [in Ukrainian].
3. Dubaseniuk, O. A. (2015). Profesiina pedahohichna osvita: systemni doslidzhennia : monohrafiia. [Professional pedagogical education: systemic research: monograph]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDUim. I. Franka. 307 p. [in Ukrainian].
4. Entsyklopediia osvity (2008). [Encyclopedia of Education]. Akad. ped. Nauk Ukrainy. Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 p. [in Ukrainian].
5. Kustovska, O.V. (2005). Metodolohiia systemnoho pidkhodut a naukovykh doslidzhen: Kurslektsii. [Methodology of System Approach and Scientific Research: Lecture Course]. Ternopil: Ekonomichna dumka. 124 p. [in Ukrainian].
6. Lytvyn, A. (2013). Metodolohichni zasady poniattia "pedahohic hnumovy". [Methodological foundations of the concept of "pedagogical conditions"]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*, № 4, pp. 43–63. [in Ukrainian].
7. Lihotskyi, A.O. (1997). Teoretychni osnovy proektuvannia suchasny khosvitnikh system: monohrafiia.[Theoretical foundations of design in modern educational systems: monograph.]. Kyiv: Tekhnika. 210 p. [in Ukrainian].
8. Malafii, I.V. (2007). Teoriia ta metodyka formuvannia system nostiznanu starshoklasnykiv. [Theory and methodology of forming systematic knowledge in high school students]: avtoref. dys. ... d-raped. nauk : 13.00.09. Kyiv. 47 p. [in Ukrainian].
9. Manko, V.M. (2000). Dydaktychni movy formuvannia u studentiv profesiino-piznavalnoho interesu do spetsialnykh dystsyplin.[Didactic conditions for forming students' professional and cognitive interest in special disciplines]. *Sotsializatsiia osobystosti : zb. nauk. pr. Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. Drahomanova*. Kyiv: Lohos, Vyp. 2, pp. 153–161. [in Ukrainian].
10. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy: u chotyrok tomakh (1999). [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language: in four volumes]. Ukl. V. Yaremenko, O. Slipushkotain. Kyiv : Akonit, T. 1, 910 p. [in Ukrainian].
11. Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vprovadzhennia pedahohichnykh tekhnolohii : navch. posibnyk (2003). [Preparing future teachers for the implementation of pedagogical technologies: teaching manual]. Red. I. A. Ziazun, O. M. Pekhota. Kyiv: A.S.K. 240 p. [in Ukrainian].
12. Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli : navch. posib. (2014). [A systematic approach in higher education: teaching manual]. Avtory-uporiad. Kochubei T. D., Ivashchenko K. V. Uman: PP Zhovtyi O.O. 131 p. [in Ukrainian].
13. Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli: pidruch. dlia stud. mahistratury (2014). [A systematic approach in higher education: textbook for master's students] / Yu. O. Shabanova; M-vo osvity i nauky Ukrainy; Nats. hirn. un-t. Donetsk: NHU. 120 p. [in Ukrainian].
14. Sotsiolo-ho-pedahohichnyi slovnyk (2004). [Sociological and Pedagogical Dictionary]. Za red. V.V. Radula. Kyiv: "EksOb". 304 p. [in Ukrainian].
15. Sura, N.A. (2014). Teoretychna model systemy profesiinoi inshomovnoi pidhotovky fakhivtsiv u nemovnomu VNZ. [Theoretical model of the system of professional foreign language training for specialists in non-linguistic higher education institutions]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ "Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi I pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody"*. Dodatok do Vyp. 35: Tematychnyi vypusk "Problemy empirychnykh doslidzhen u psykholohii", Kyiv: Hnozys, Vyp. 11, P. 432. [in Ukrainian].
16. Chernilevskyi, D.V. (2010). Metodolohiia naukovoi diialnosti: Navch.posibn.: [Methodology of Scientific Activity: Textbook]: vyd. 2-he, dopov. Za red. prof. D. V. Chernilevskoho. Vinnytsia: Vyd-vo AMSKP. 484 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 28.10.2025

Опубліковано: 24.11.2025

